

методики розрахунку та списання природних нормованих втрат товарних запасів під час транспортування та зберігання.

Список літератури

1. Алопій В. В. Організація торгівлі : підр. / В. В. Алопій, І. П. Мішук ; за ред. В. В. Алопія. – 3-тє вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.
2. Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69]. – Режим доступу : <zakon.rada.gov.ua>.
3. Інструкція про затвердження диференційованих розмірів списання втрат продовольчих і непродовольчих товарів в магазинах самообслуговування [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства торгівлі СРСР від 23.03.84 р. № 75]. – Режим доступу : <zakon.rada.gov.ua>.
4. Інструкція про затвердження норм природного убутку продовольчих товарів у торгівлі та інструкції з їх застосування [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства торгівлі СРСР від 02.04.87 р. № 88]. – Режим доступу : <zakon.rada.gov.ua>.
5. Інструкція про затвердження природного убутку та відходів продовольчих товарів в торгівлі [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства торгівлі СРСР від 29.12.1984 р. № 339]. – Режим доступу : <zakon.rada.gov.ua>.
6. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2]. – Режим доступу : <zakon.rada.gov.ua>.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© Л.М. Котенко, Т.О. Тарасова, 2012

УДК 657.37:334.722.8

В.В. Кривошей, д-р екон. наук, доц.

О.О. Говоруха, асист.

ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ І ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Розкрито значення та сутність резервного капіталу з економічної, правової та облікової точок зору. Встановлено недосконалість законодавства щодо визначення його мінімальної величини, доведено необхідність його коригування. Сформовано пропозиції щодо вдосконалення відображення складових резервного капіталу в обліку та звітності.

Раскрыты значение и сущность резервного капитала с экономической, правовой и учетной точек зрения. Выявлено несовершенство законодательства относительно определения его минимальной величины, доказана необходимость его усовершенствования. Сформированы предложения по усовершенствованию отображения составляющих резервного капитала в учете и отчетности.

The value and nature reserve of capital from economic, legal and accounting standpoint is shown. The imperfection of legislation to determine its minimum value is stated. The need for its adjustment is proved. Suggestions for improving the mapping component of capital in reserve accounting and reporting are formed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах господарювання започаткування та здійснення підприємницької діяльності будь-якого підприємства неможливо без власного капіталу. Не є виключенням і акціонерні товариства, для яких наявність капіталу не лише обов'язкова умова функціонування, але й запорука фінансової стійкості товариства на ринку.

Відомо, що однією зі складових власного капіталу є резервний капітал, який формує внутрішні резерви товариства за рахунок щорічних відрахувань із прибутку та є джерелом для соціального розвитку підприємства, відшкодування втрат та непередбачених збитків, а також для виплати дивідендів власникам привілейованих акцій у випадках недостатності прибутку. Тобто, це так зване запасне фінансове джерело, яке в повному або частковому обсязі може захистити підприємство від банкрутства, забезпечити більш стійкий розвиток і протистояти зовнішнім негативним чинникам.

Вивчення всіх проблемних питань стосовно формування та використання резервного капіталу дозволить глибше ознайомитися з його сутністю, як об'єкта обліку, виявити недоліки законодавства та надати рекомендації щодо їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження та розвиток методики обліку формування та використання резервного капіталу зробили такі вітчизняні вчені, як Ф.Ф. Бугинець, Ю.А. Верига, Н.М. Воськало, І.В. Капля, М.М. Орищенко, В.М. Пархоменко, І.Р. Поліщук, В.В. Сопко та ін., а також зарубіжні вчені: А.О. Бакаєв, Й. Бетге, С.В. Бесчетна, Н.А. Бреславцева, Н.Н. Кувяткина. Проте, незважаючи на значні досягнення вчених-економістів щодо даного дослідження, низка питань залишається досі нерозкритою до кінця, зокрема доцільність створення резервного капіталу на підприємствах акціонерної форми

власності та визначення його мінімальної величини, облікове відображення даного об'єкта обліку та його складових у фінансовій звітності. Усе зазначене вище зумовило необхідність проведення більш досконалого дослідження та належного вирішення.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є вивчення теоретичних та практичних основ формування та використання резервного капіталу акціонерного товариства та надання практичних рекомендацій з удосконалення його обліку та відображення у фінансовій звітності в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Резервний капітал – це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства [1], із метою покриття можливих збитків компанії, непередбачених витрат та зобов'язань товариства, виплати дивідендів за привілейованими акціями.

Слід зазначити, що для підприємств акціонерної форми власності формування такого капіталу може мати як обов'язковий, так і добровільний характер. Так, акціонерні товариства, які здійснюють розміщення простих та привілейованих акцій, зобов'язані формувати резервний (страховий, запасний) капітал за рахунок чистого або нерозподіленого прибутку підприємства. Чого не можна сказати про товариства лише з простими акціями, які самостійно вирішують питання щодо формування резервного капіталу. Підтвердженням цього п. 1 ст. 19 Закону України «Про акціонерні товариства», що свідчить про можливість товариства самостійно визначати необхідність формування резервного капіталу та передбачати його розмір згідно зі Статутом товариства, а не вищезгаданого Закону. Проте, не враховуючи вжите словосполучення «має право», на наш погляд, створення резервного капіталу є обов'язковим, виходячи з вимог до Статуту акціонерного товариства та наступних норм ст. 19 Закону України «Про акціонерні товариства» [2].

Розмір резервного капіталу визначається установчими документами товариства, але не може бути меншим ніж 15% статутного капіталу. При цьому розмір щорічних відрахувань не може бути меншим 5% суми чистого прибутку до досягнення розміру, що визначений Статутом. Таким чином, розмір резервного капіталу напряму залежить від розміру статутного капіталу. Зокрема, величина останнього для акціонерних товариств законодавчо визначена й залежить від мінімального розміру заробітної платні на дату реєстрації товариства. Наведена залежність є економічно не виправданою та необґрунтованою, оскільки розмір мінімальної заробітної платні

щорічно визначається Законом України «Про держбюджет», чого не можна сказати про раніше зареєстровані товариства, які не зобов'язані збільшувати величину статутного капіталу при зміні розміру заробітної платні, а сформувавши резервний капітал в повному обсязі (15%), не зобов'язані продовжувати відрахування до нього. Тобто розмір резервного капіталу в товариствах, створених ще 10 років тому, буде суттєво відрізнятись від розміру в товариствах утворених недавно, причому у від'ємному напрямку. Зазначене вище робить дані підприємства фінансово не захищеними на випадок можливої ліквідації, банкрутства та впливу негативних чинників, а отже, фінансово не стабільними та інвестиційно не привабливими для зовнішнього ринку.

Звідси можна стверджувати, що величина як статутного, так і резервного капіталів потребує обов'язкового коригування на законодавчому рівні до економічно обґрунтованих норм відповідно до сучасних умов господарювання та стану економіки, зокрема інфляційних процесів.

При цьому слід зауважити, що такі зміни можуть мати як позитивні, так і негативні сторони. Зокрема, до позитивної сторони можна віднести те, що наявність достатнього розміру резервного капіталу для товариства є певною гарантією щодо безперервної роботи підприємства, його фінансової стійкості та інвестиційної привабливості. Для акціонерів (власників привілейованих акцій) наявність такого капіталу – запорука отримання дивідендів у разі недостатності прибутку. До негативних сторін можна віднести необхідність вилучення з обороту товариства частини прибутку з метою реінвестування його до відповідного резерву, що свідчить про недоотримання належних доходів у вигляді дивідендів акціонерами та засновниками товариства.

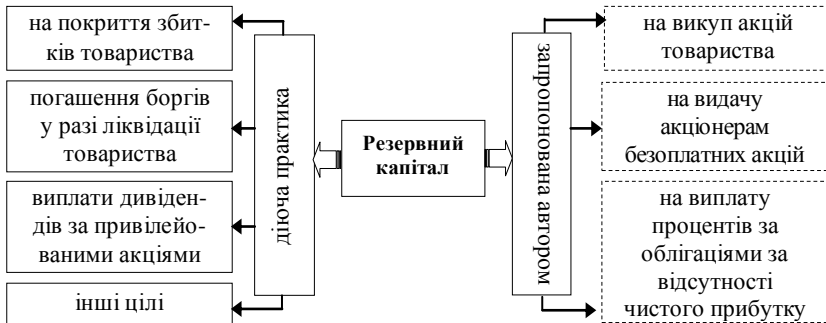
Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що, на наш погляд, позитивні сторони значно перевищують негативні, оскільки фінансова стійкість підприємства вже свідчить сама по собі про наявність прибутку, відповідно – дивідендних платежів засновникам.

Використання резервного капіталу визначено на законодавчому рівні й має виключно цільовий характер, який проявляється під час:

- покриття збитків товариства;
- погашення боргів у разі ліквідації товариства;
- виплати дивідендів за привілейованими акціями (у випадку недостатності прибутку);
- інші цілі, які передбачені чинним законодавством чи установчими документами товариства.

Також вважаємо доцільним використовувати кошти резервного капіталу на викуп акцій товариства за відсутності інших коштів; на видачу акціонерам Езоп латних акцій; виплату процентів за облігаціями за відсутності або нестачі чистого прибутку за умови, що це передбачено Статутом товариства.

Наявні та можливі напрями використання резервного капіталу узагальнено та подано на рис.

Рисунок – Напрями використання резервного капіталу, запропоновані автором

Відповідно, загальний розмір резервного капіталу буде розраховуватися наступним чином:

$$PK_{\text{загал}} = PK_{\text{взр}} + PK_{\text{всд}},$$

де $PK_{\text{загал}}$ – загальна величина резервного капіталу товариства;

$PK_{\text{взр}}$ – величина резервного капіталу, визначена на законодавчому рівні;

$PK_{\text{всд}}$ – величина резервів, створених відповідно до статутних документів.

Рішення про використання коштів резервного капіталу приймається на загальних зборах акціонерами товариства та залежить від низки внутрішніх чинників, зокрема норм установчих документів товариства, елементів наказу (положення) про облікову політику товариства, Положення дивідендної політики товариства, акціонерів.

Для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу в бухгалтерському обліку призначено рахунок 43 «Резервний капітал», де за кредитом відображається створення резерву, а за

дебетом – його використання. Сальдо цього рахунку відображає залишок резерву на кінець звітного періоду.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами, джерелами утворення та напрямками використання. Крім того, із метою підвищення якості та інформативності даного об'єкта обліку, пропонуємо аналітичний облік резервного капіталу вести ще й за його призначенням, із відкриттям наступних субрахунків:

–431 «Обов'язкові резерви» (резерв, визначений законодавством у розмірі не менше 15% від суми власного капіталу, який виконує роль страхового фонду);

–432 «Вільні резерви» (на викуп акцій товариства за відсутності інших коштів; на видачу акціонерам безоплатних акцій; виплату процентів за облігаціями за відсутності або нестачі чистого прибутку; резерв для розвитку підприємства, ураховуючи виробничі та спеціальні потреби).

Ведення окремого субрахунку 431 «Обов'язкові резерви» дозволить підвищити аналітичність інформації про використання коштів резервного капіталу за їх призначенням та оцінити стан дивідендних виплат акціонерного товариства за привілейованими акціями, що позитивно вплине на конкурентоспроможність підприємства. Використання іншої частини резервного капіталу забезпечить інформацією про доцільність створення та частоту використання зазначених резервів, що й буде визначним моментом для розподілу коштів (у %) між ними.

Інформація про величину резервного капіталу знаходить своє відображення й у фінансовій звітності товариства (ф. № 1 «Баланс»; ф. № 4 «Звіт про власний капітал»), що має неабияке значення, зокрема для її зовнішніх користувачів, які розглядають даний показник як запас фінансової міцності підприємства, та спонукає до удосконалення діючих форм фінансової звітності, із метою підвищення її зрозумілості та інформативності.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за доцільне діючу форму «Балансу» удосконалити шляхом деталізації рядка 340 «Резервний капітал» довідковими статтями з виділенням окремо кожного виду резервів (тобто окремими статтями балансу) (табл. 1).

Доцільність унесення таких змін у розділ I пасиву балансу «Власний капітал» пояснюється необхідністю задовольнити користувачів фінансової звітності зрозумілою інформацією щодо наявних резервів товариства (за видами), що з одного боку, підвищує аналітичність балансу, а з іншого – посилює контроль за формуванням і використанням засобів указаних джерел.

Таблиця 1 – Баланс (витяг)

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
РОЗДІЛ 1 Власний капітал			
...	...		
Резервний капітал:	340		
– обов’язкові резерви	341		
– вільні резерви	342		
...	...		
Усього за розділом 1	380		
Примітка.			
	кольором виділені рядки, якими пропонується доповнити форму		

Крім того, як зазначалося, інформація про резервний капітал розкривається ще й у «Звіті про власний капітал» (рядок 160 форми 4). Проте чинна на сьогодні форма є недосконалою в частині недостатності її інформативності щодо формування та використання резервного капіталу на підприємстві як для зовнішніх, так і внутрішніх користувачів фінансової звітності, що унеможливує проведення ними аналізу стану даного об’єкта обліку як цілісної системи та не дає можливості управлінському персоналу здійснювати своєчасний контроль. Зазначене вище спонукає до розробки науково обґрунтованих рекомендацій з оптимізації структури та змісту даного Звіту в частині відображення резервного капіталу з урахуванням його призначення.

Так, нами рекомендовано вдосконалити діючу форму «Звіту про власний капітал» шляхом деталізації статті 160 «Відрахування до резервного капіталу» довідковими статтями щодо кожного виду сформованих резервів (табл. 2), що дасть змогу підвищити достовірність та інформативність фінансової звітності й відповідно забезпечити користувачів релевантною інформацією для прийняття управлінцями ефективних рішень.

Вважаємо, що зазначені зміни у формі № 1 «Баланс» та № 4 «Звіт про власний капітал» не суперечать вимогам Методичних рекомендацій до застосування реєстрів бухгалтерського обліку № 356 [3], згідно з якими акціонерні товариства мають право доповнювати фінансову звітність за своїми потребами, що передбачено установчими документами.

Таблиця 2 – Звіт про власний капітал (витяг)

(ВИТЯГ)

611

Найменування статей	Код	Власний капітал товариства										Разом	
		Статутний капітал		Пайовий капітал	Додатково вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резерви капіталу		Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал		
		акції прості	акції привілейовані				Обов'язкові резерви	Вільні резерви					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Відрахування до резервів капіталу:	160												
– обов'язкові резерви	161												
– вільні резерви	162												
Примітка.													
кольором виділені рядки, якими пропонується доповнити форму													

Висновки. Дослідженням обґрунтовано, що хоча наявність резервного капіталу на підприємстві є гарантом уникнення товариства в повному або частковому обсязі можливих непередбачених втрат та збитків, процес його формування має низку суттєвих недоліків. Зокрема, надалі залишаються невирішеними до кінця питання щодо визначення мінімальної величини резервного капіталу, відображення даного об'єкта та його складових в обліку та фінансовій звітності тощо. А це, у свою чергу, впливає на повноту, достовірність та аналітичність обліку та відповідно формування фінансової звітності товариства.

Тому надані рекомендації економічного та облікового характеру, на нашу думку, дадуть можливість усунути наведені вище недоліки, покращать стан інформаційної бази як для зовнішніх, так і внутрішніх користувачів із метою вчасного прийняття виважених, доцільних та ефективних управлінських рішень, дозволять зберегти існуючі методологічні підходи, а також забезпечити більш повне та правильне відображення господарських операцій у системі «Плану рахунків», тим самим підвищити якість, вірогідність і зрозумілість фінансової звітності товариства.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua>>.

2. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI : [зі змінами та доп.]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.

3. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 р. № 356]. – Режим доступу : <<http://search.ligazakon.ua>>.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Кривошей, О.О. Говоруха, 2012